

*І.П. Майданік**Irina P. Maydanik*

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ МІГРАЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА РИНОК ПРАЦІ м. КИЄВА

Abstract. The article is devoted to the results of non-local workers survey, employed in the enterprises, organizations and institutions of the Kyiv city. The major attention is given to gender peculiarities of non-local workers' employment in the capital city. The study also dwells on the readiness of inner working and pendulum migrants to work abroad.

Активізація внутрішнього міграційного руху населення України розгортається в контексті глобального зростання інтенсивності міграційних процесів. У даних умовах аналіз впливу трудової міграції на національний ринок праці нашої держави загалом та її столиці зокрема набуває особливої важливості. Особливим індикатором актуальності дослідження міграційних процесів постає підвищена увага наукової спільноти до даної теми. Серед відомих українських вчених, які вивчають міграційну проблематику, слід згадати О.А. Малиновську, О.В. Позняка, І.М. Прибиткову, О.У. Хомру, О.М. Шульгу. Вагомий внесок у розробку теоретичних та практичних аспектів міграцій внесли такі російські дослідники, як В. Іонцев, Ж. Зайончковська, Л. Рібаковський та інші. У даному контексті не можна не згадати і вчених з далекого зарубіжжя – Д. Массея зі Сполучених Штатів Америки, Р. Епплярда з Австралії та інших науковців.

Однак, незважаючи на стійкий науковий інтерес, у межах міграційної проблематики все ще залишаються недостатньо досліджені та новітні аспекти. Завданням даної статті, яке і визначає наукову новизну роботи, є вивчення трудових міграцій, які розгортаються всередині нашої держави, та розгляд гендерних особливостей даних процесів, на основі даних, отриманих в результаті дослідження немісцевих працівників на ринку праці м. Києва, проведеного у травні – вересні 2005 р. відділом міграційних досліджень Інституту демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України (ІДСД НАНУ).

Обстеження охопило 8300 працівників, зайнятих на підприємствах різних форм власності, у різних галузях м. Києва, 14,1% осіб із них виявилися немісцевими.

Працевлаштування у м. Києві приваблює працівників з усіх регіонів України з багатьох причин. Однією з найбільш вагомих є найвища в Україні заробіт-

на плата. За даними Державного комітету статистики України, середньомісячна заробітна плата у столиці у 2004 р. становила 967 грн., що перевищує загальноукраїнський показник в 1,6 разу [1, с. 213]. Майже вирішена у Києві також проблема заборгованості із виплатою заробітної плати: співвідношення заборгованості з виплати зарплати і місячного фонду оплати праці столиці є найменшим в Україні і на 1 січня 2005 р. становило 0,8% [1, с. 290].

Поняття немісцеві (іногородні) працівники, яке використовується у статті, охоплює дві категорії осіб: приїжджих на невизначений час та м'ягтників трудових мігрантів. Проведене дослідження зафіксувало переважання частки трудових мігрантів, які прибувають на невизначений час, (62,4%) серед загальної кількості немісцевих працівників столиці. Чоловіки орієнтовані на участь у м'ягтникових переміщеннях більшою мірою, ніж жінки, серед яких лише 32,6% задіяні у м'ягтникових міграціях, а це на 10,1% менше, ніж відповідна частка осіб чоловічої статі.

Частки респондентів обох статей серед загалу трудових мігрантів є майже однаковими, з незначною перевагою жінок (50,8%). Переважна більшість немісцевих працівників м. Києва – молодь, при чому слід зазначити, що серед чоловіків частка осіб віком до 35 років є на 8,4% меншою, ніж серед жінок, і становить 68,6%. Такі дані проведеного обстеження підтверджуються віковою структурою внутрішніх мігрантів, що виявлена у ході першого Всеукраїнського перепису населення [2, с. 344].

Учасники внутрішніх міграційних переміщень, які працюють у столиці, так само як і зовнішні трудові мігранти, відзначаються достатньо високим освітнім рівнем. Більше половини немісцевих працівників столиці мають повну вищу освіту, частка таких осіб серед чоловіків є дещо вищою, ніж у жінок (на 1,8%), і становлять 60,3%. Однак, якщо взяти до розгляду такий показник, як середня кількість років навчання, то у немісцевих жінок, зайнятих на ринку праці Києва, він становитиме 14,8 року, на протигагу 14,5 року в чоловіків. Це зумовлено вищою часткою серед чоловіків осіб з повною загальною середньою та нижчою за середню освітою.

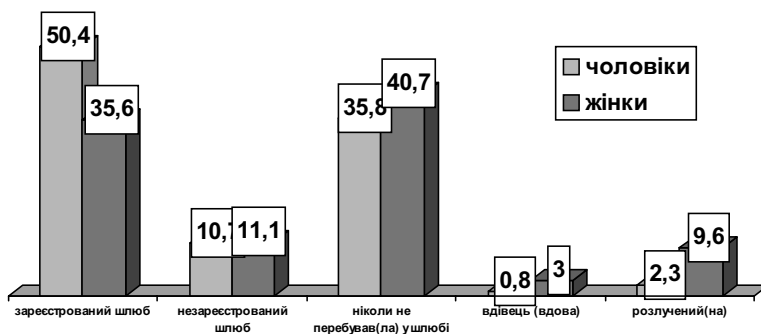

Рис. 1. Сімейний стан немісцевих працівників м. Києва

Сімейна структура київських заробітчач чоловічої статі виглядає таким чином: 61,1% з них перебувають у шлюбі (50,4% – у зареєстрованому; 10,7% – у незареєстрованому), 35,9% – ніколи не перебували у шлюбі, а 0,8 та 2,3% опитаних чоловіків є вдовими та розлученими відповідно. Серед опитаних жіночої статі меншою є частка працівниць, які перебувають у зареєстрованому шлюбі, і більшими є частки розлучених та тих, хто ніколи не перебував у шлюбі (рис. 1).

Більше половини заробітчач обох статей не мають дітей. Частка бездітних німцеєвих чоловіків, які працюють у столиці, на 6,6% нижча, ніж відповідна частка у жінок, і становить 53,4%. Підвищена частка серед німцеєвих працівниць осіб, які не мають дітей, зумовлена певною мірою тим, що серед жінок більшою є питома вага осіб, які ніколи не перебували у шлюбі. Відтворення населення у сім'ях заробітчач відбувається у загальноукраїнських та загальноєвропейських традиціях малодітності. Серед тих респондентів, які мають дітей, лише незначна кількість осіб є багатодітними. Переважна більшість опитаних мають по 1–2 дитини (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл німцеєвих працівників Києва залежно від кількості наявних у них дітей, %

Кількість дітей	Чоловіки	Жінки
0 (немає дітей)	53,4	60
1	27,5	22,2
2	15,3	14,1
3	2,3	2,2
4	-	0,7
5	0,7	-
6	0,8	0,8
Всього	100	100

У контексті наростання в Україні демографічної кризи набуває актуальності вивчення репродуктивних установок різних категорій населення. У жінок плани щодо майбутнього поповнення родини за рахунок народження дітей характеризуються більшою невизначеністю, ніж у чоловіків. Майже одній четвертій частині (24,4%) німцеєвих працівниць столиці було важко визначитися з відповіддю на запитання щодо майбутнього народження дітей, тоді як серед чоловіків частка осіб з такою невизначеною позицією була на 7,6% меншою. 35,6% жінок та 38,9% чоловіків не планують поповнення родини, решта респондентів мають позитивні установки на народження дітей найближчим часом або у перспективі.

Для жінок фактор перебування у зареєстрованому шлюбі не має суттєвого впливу на ступінь визначеності репродуктивних установок (частки жінок, які перебувають у зареєстрованому шлюбі та ніколи не перебували у шлюбі, з невизначеною установкою на народження дітей є однаковими і становлять по 42,4%). Тоді як серед німцеєвих працівників чоловічої статі, які вагалися з відповіддю на запитання про майбутнє поповнення родини за рахунок дітей, найбільшою є частка осіб, які ніколи не перебували у шлюбі (40,9%). Питома вага чоловіків, які перебувають у зареєстрованому шлюбі, з подібною установкою на 9,1% менша.

Немісцеві працівники чоловічої статі зайняті на ринку праці м. Києва переважно у таких галузях народного господарства, як будівництво, транспорт та управління (службовці), частки осіб, які працюють в інших галузях є менш численими. Немісцеві жінки частіше знаходять роботу в галузі освіти (що акумулює понад четверту частину іногородніх працівниць), науки та охорони здоров'я. Більше половини чоловіків (55%) задіяні на приватних підприємствах та організаціях, тоді як переважна більшість жінок (63,7%) обрали для себе роботу в установах державної форми власності.

Проведене обстеження виявило, що більшість немісцевих працівників столиці працюють на тих посадах, що відповідають їхній спеціальності. Проте частка жінок, у яких збігаються професія та посада, є більшою на 6% за питому вагу відповідної групи чоловіків і становить 74%.

Переважна більшість немісцевих працівників у столиці наймають квартиру або кімнату, трохи рідше живуть у родичів або знайомих, іноді – в гуртожитках або навіть на роботі.

Плани щодо поліпшення житлових умов у заробітчани такі: 7,6% жінок та 6% чоловіків планують купити житло найближчим часом, ще 55% та 60,9% респондентів чоловічої та жіночої статей відповідно планують купити житло у перспективі, решта опитаних купувати житло не збираються.

Переважна більшість респондентів пов'язують своє майбутнє життя з Києвом, серед жінок, частка осіб, які висловили таке бажання, на 14,8% більша і становить 89,6%.

Лише незначні контингенти опитаних задоволені рівнем своєї заробітної плати – на це вказали 18,1% чоловіків та 17,2% жінок. Більше половини немісцевих працівників столиці обох статей вважають, що прийнятний рівень доходу для проживання у Києві коливається від однієї до трьох тисяч гривень. Частки осіб, які називали суми, менші тисячі або більші за три тисячі, не значні. Однак, слід зауважити, що жінки називали дещо нижчі цифри, ніж чоловіки (рис. 2).

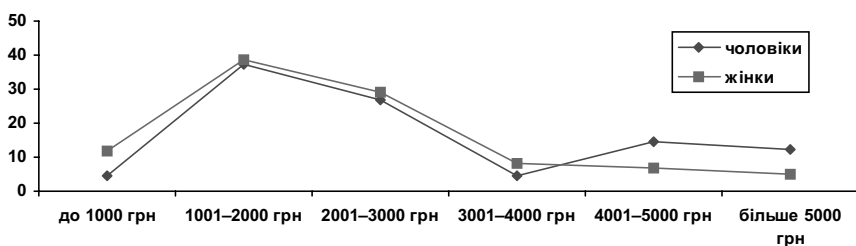

Рис. 2. Розподіл респондентів за відповіддю на запитання щодо прийнятного рівня доходів

На рівень прийнятного доходу впливає його реальний розмір. Так, особи, які працюють у галузях з більшим рівнем заробітної плати називали вищі суми, ніж працівники менш оплачуваних галузей. Цікавими є дані щодо гендерного

співвідношення прийнятного рівня доходу, на який вказували респонденти. Так, середнє значення показника прийнятного рівня зарплати в столиці у відповідях чоловіків становило 3820 грн. на місяць, а в жінок – 69% від вказаної суми, або 2634 грн. За даними Держкомстату, у 2004 р. співвідношення заробітної плати чоловіків і жінок становило 68,6% [1, с. 233]. Отже, можна зробити висновок про наявність впливу гендерного розриву реальних доходів на рівень бажаних.

Далеко не всі немісцеві працівники столиці обмежують свої заробітчанські поїздки кордонами нашої держави. Більше ніж п'ята частина респондентів вказали бажання поїхати на заробітки за кордон, серед чоловіків осіб з такими намірами було виявлено дещо більше, ніж серед жінок, – 23,6% та 20,3% відповідно. Однак, серед усіх потенційних зовнішніх трудових мігрантів чоловіків лише 1,5% планують поїхати на заробітки за кордон найближчим часом, тоді як серед жінок питома вага респондентів з подібними установками становить 3,8%.

Потенційна міграція – це одна з найважливіших характеристик міграційної рухливості населення, саме тому на її вивчення спрямовані дослідження багатьох українських та зарубіжних науковців. Вимірювати потенційну міграцію можна за допомогою показників структури міграційних установок: питома вагою осіб, які прийняли рішення про від'їзд, але ще не здійснили його, а також відносними розмірами тих контингентів населення, які не виявили намірів від'їжджати [3, с. 164]. Для поглиблення кількісного і якісного аналізу міграційного потенціалу населення, коректування отриманих у ході різноманітних досліджень результатів, з урахуванням визначеності, стійкості міграційних установок можна також застосовувати різного роду індекси та коефіцієнти [4, с. 85]. За результатами проведеного дослідження, *готовність* респондентів до здійснення зовнішньої трудової міграції можна виміряти за допомогою індексів співвідношення частки потенційних зовнішніх трудових мігрантів, які планують здійснити трудову поїздку за кордон найближчим часом, до респондентів, які мають наміри щодо закордонного заробітчання на перспективу. Незважаючи на те, що серед респондентів чоловічої статі було виявлено більше осіб, які найближчим часом або в перспективі збираються здійснити закордонну поїздку для працевлаштування, ніж серед жінок, індекс готовності до здійснення зовнішньої трудової міграції чоловіків складав 0,07, що у 3,3 рази менше, ніж відповідний показник у жінок. Це свідчить про те, що жінки більшою мірою, ніж чоловіки, виражають свої наміри про зовнішнє заробітчання вже тоді, коли вони готові у найближчому майбутньому втілити у життя ці задуми.

Довготермінові трудові мігранти обох статей більшою мірою налаштовані на здійснення зарубіжних трудових поїздок, ніж маятникові. Серед чоловіків, які мають наміри працювати за кордоном, 59% є довготерміновими трудовими мігрантами, а серед жінок – 67,4%.

Проведене дослідження підтверджує результати тих обстежень зовнішнього заробітчання, які виявили, що однією з основних статей витрачання зароблених за кордоном грошей є купівля житла. Особливо це стосується чоловіків. Усі опитані чоловічої статі, які найближчим часом збираються поїхати на роботу за кордон, планують у перспективі придбати житло, такі самі наміри щодо

купівлі житлової площі мають 85% тих чоловіків, які планують свою закордонну поїздку на перспективу. Тоді як лише половина жінок, які висловили бажання поїхати найближчим часом на заробітки за кордон, мають наміри купити квартиру або будинок. Частка потенційних мігранток, які планують свій від'їзд на перспективу і мають позитивну установку на купівлю житла, становить 72,2%, що на 12,8% менше, ніж питома вага відповідної групи у чоловіків.

Усі респонденти, незалежно від статі, які найближчим часом планують виїхати на заробітки за кордон, пов'язують своє майбутнє життя з Києвом. Таким чином, з намірів потенційних респондентів придбати житло у столиці і пов'язати майбутнє життя з нею, можна зробити висновок про те, що більшість зовнішніх трудових мігрантів з України розглядають своє закордонне заробітчанство як тимчасове, а не як підготовку до виїзду на постійне місце проживання.

Категорія чоловіків, які найближчим часом збираються поїхати на роботу за кордон, у повному складі не задоволені рівнем свого заробітку і прийнятним рівнем заробітної плати вважають суми, більші 5000 грн. Тоді як кожна третя жінка, яка у свої плани на найближче майбутнє включає закордонну поїздку на роботу, виказує задоволеність рівнем своєї зарплати. Отже, для чоловіків – немісцевих працівників м. Києва домінуючим мотивом трудової міграції виступає незадоволеність рівнем своїх доходів і прагнення його підвищити, а для представниць жіночої статі, окрім зазначеного фактора мотивації, важливими є також і інші чинники: бажання вивчити мову, побачити світ, познайомитися з зарубіжними підходами до ведення бізнесу тощо.

Немісцеві працівники столиці більшою мірою задоволені умовами своєї праці. Частки чоловіків та жінок, які висловили повну або часткову задоволеність, становлять відповідно 63,4% та 61,7%. Слід зауважити, що частки осіб чоловічої та жіночої статей, які повністю задоволені умовами праці, становлять 29,8% та 24,1%, а це більш як удвічі перевищує частки повністю не задоволених цим показником осіб.

Більшість немісцевих працівників (90,9%) відмітили, що їхні умови праці нічим не відрізняються від умов праці їхніх колег-киян. Таким чином, немає підстав стверджувати про наявність дискримінації іногородніх працівників столиці. Представниці жіночої статі майже у півтора разу частіше зазначають, що їхні умови праці відрізняються від умов праці киян, які працюють на тому самому підприємстві. Більшість із тих опитаних, котрі відмітили наявність різниці між умови праці місцевих та немісцевих працівників, зауважили, що зовнішні характеристики їхньої роботи відрізняються від таких самих характеристик праці киян у гірший бік. Однак були респонденти, які, навпаки, користувалися більшими пільгами у керівництва у зв'язку з тим, що проживають за межами Києва. У них був гнучкий графік роботи, вони могли піти раніше з роботи, оскільки дорога додому забирає багато часу тощо, натомість кияни такими привілеями не користувалися. Слід зазначити, що подібні відповіді були одиничними.

Результати гендерного аналізу установок щодо праці за кордоном та рівня задоволеності умовами праці під час роботи в столиці близькі за характером до залежності міграційних настанов від задоволеності рівнем заробітної плати. Всі

чоловіки, які у найближчому майбутньому планують працювати за кордоном, більшою мірою не задоволені умовами своєї праці, тоді як 40% жінок з позитивною міграційною установкою цілком задоволені умовами своєї праці в Україні.

Слід зазначити, що особи як чоловічої, так і жіночої статі, які працюють на приватних підприємствах, рідше мають наміри виїхати на заробітки за кордон, аніж працівники організацій та установ державної форми власності.

З аналізу результатів дослідження можна зробити ряд висновків. На ринку праці м. Києва представлені трудові мігранти з усіх регіонів України. Результати проведеного дослідження, які підтверджуються відомостями, отриманими в ході першого Всеукраїнського перепису населення, свідчать про те, що рішення стосовно здійснення трудового переміщення, частіше за все, приймають найбільш активні молоді люди працездатного віку. Для багатьох заробітчанин, як чоловіків, так і жінок, внутрішні трудові переміщення є етапом на шляху до здійснення зовнішніх трудових міграцій. На щастя, більшість осіб, які планують виїхати на роботу за кордон, не пов'язують такі переїзди зі зміною країни постійного місця проживання.

-
1. Праця України 2004: Стат. зб. – К.: Держ. комітет статистики України, 2005. – 368 с.
 2. Перший Всеукраїнський перепис населення: історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти / Авт. кол. Н.С. Власенко, Е.М. Лібанова, О.Г. Осауленко та ін.; Наук. ред.: акад. І.Ф. Кураса, акад. С.І. Пирожкова; Держ. комітет статистики України; Ін-т демографії та соц. досліджень НАН України. – К., ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 558 с.
 3. *Прибыткова И.* Современные миграционные процессы: теоретико-методологические аспекты исследования // Социология: теория, методы, маркетинг. – К., 1999. – № 1. – С. 161–172.
 4. *Витковская Г.* Миграционное поведение нетитульного населения в странах Центральной Азии // Миграция русскоязычного населения из Центральной Азии: причины, последствия, перспективы. – М., 1996. – С. 83–130.